

УДК 378

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРАГМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Н. В. Яцишина

У статті надана сутнісна характеристика феномену «прагматична компетентність майбутніх перекладачів». Обґрунтовано актуальність даної теми. Проаналізовано наявні точки зору на сутність і структуру феномену «прагматична компетентність майбутніх перекладачів». В результаті аналізу психолого-педагогічної довідкової літератури було також встановлено, що дотепер відсутнє поняття «прагматична компетенція/компетентність» чи «прагматична компетентність майбутніх перекладачів». Визначено авторське розуміння «прагматичної компетентності майбутніх перекладачів» та структури цього феномену.

Ключові слова: прагматична компетентність майбутніх перекладачів, прагматична компетенція, компоненти прагматичної компетентності майбутніх перекладачів, структура прагматичної компетентності майбутніх перекладачів.

Постановка проблеми. Відомо, що освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, а також є запорукою майбутнього нашої країни. Сьогоднішні соціокультурні та економічні обставини обумовлюють нові вимоги до підготовки фахівців за спеціальністю 035 Філологія, 035.04 Германські мови та літератури (переклад включно). Специфіка перекладацької діяльності полягає не тільки в міжнародному та міжкультурному спілкуванні, а, наприклад, й в необхідності робити письмовий та усний переклад науково-технічної, художньої та ділової літератури; редагувати переклади; реферувати та анотувати оригінальні тексти; здійснювати консультації з питань перекладу текстів різних жанрів; проводити наукові дослідження в галузі перекладу; викладати переклад, дві іноземні мови і літератури. Суспільство потребує спеціалістів з перекладу, котрі не тільки відповідають вимогам специфіки професійної діяльності, а й здатних здійснювати взаємодію представників різних сфер, тобто спроможних проаналізувати, зрозуміти комунікативну установку, наприклад, відправника, чи викликати у іншомовного отримувача реакцію, яка відповідає комунікативній установці відправника, що виходить за межі

простого знання іноземної мови й культури. Отже, проблема формування «прагматичної компетентності майбутніх перекладачів» є актуальною.

Мета статті – визначити сутність і структуру поняття «прагматична компетентність майбутніх перекладачів».

Завданням дослідження є: на основі аналізу наукових позицій вчених проаналізувати наявні тлумачення сутності і структури феномену «прагматична компетентність майбутніх перекладачів»; визначити своє розуміння цього феномену.

Перед тим, як перейти до розгляду сутності і структури феномена «прагматична компетентність майбутніх перекладачів», звернемося до поняття «прагматика», яке лягло в основу виникнення терміну «прагматична компетентність» у науковій літературі.

Прагматика (від гр. pragma – справа, дія) – міждисциплінарна галузь знань, що вивчає соціокультурні, ситуативно-поведінкові, статусні, психологічні, когнітивні й мовні чинники комунікативної взаємодії суб'єктів і відношення їх до засобів цієї взаємодії та певної знакової системи, що використовується комунікантами в спілкуванні. Прагматика виникла як галузь семіотики на базі філософської методології позитивізму й неопозитивізму на початку ХХ ст. Підвалини прагматики були закладені у працях американського логіка й семіотика Ч. Пірса, який ще у 70-ті роки ХІХ ст. виклав концепцію прагматизму, розглядаючи мислення й мову як пізнавальні знаряддя пристосування індивіда до середовища з метою досягнення ним успіху [13]. Таким чином, людський фактор є головним поняттям в прагматиці, а сама прагматика вивчає всі умови, при яких людина використовує мовні знаки. Під цим зазвичай розуміють умови адекватного вибору та використання мовних одиниць з метою досягнення кінцевої цілі комунікації – впливу на партнера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній психолого-педагогічній довідковій літературі дотепер відсутнє поняття «прагматична компетентність», «прагматична компетенція», «прагматична компетентність майбутніх перекладачів» [7; 9; 10; 12; 16; 17; 18; 20; 21].

Щодо поняття «прагматична компетентність» чи «прагматична компетенція», вживане сучасними вітчизняними дослідниками в аспекті професійної іншомовної підготовки чи професійної іншомовної комунікації, то тут існують деякі розбіжності в розумінні цього феномену.

Так, деякі вчені [2; 6] використовуючи термін «прагматична компетентність» мають на увазі володіння іноземною мовою з погляду її користувача, тобто вибір, який він здійснює під час використання іноземної мови в соціальній взаємодії, а також вплив того, що висловлено, на інших учасників мовленнєвого акту. На думку авторів, «прагматична

компетентність» припускає використання мовцем мовних і паралінгвістичних засобів, що є адекватними ситуації і середовищу спілкування, серед яких виокремлюють:

а) зовнішні вияви почуттів та емоцій (міміка – рух м'язів обличчя, жестикулювання – рух окремих частин тіла, пантоміміка – моторика всього тіла (кінесика));

б) дотик у ситуації спілкування (потиск руки, поплескування по плечу (такесика));

в) норми просторової та часової організації (проксеміка);

г) акустичні характеристики якості голосу (тембр, висота, гучність, інтонація, фразові та логічні наголоси (паралінгвістика));

д) додавання до мовлення пауз, сміху, кахикання та ін. (екстралінгвістика).

Отже, у цьому розумінні «прагматична компетентність» - це володіння мовцем знаннями мовного та паралінгвістичного характеру та його здатність використовувати ці знання для впливу на співбесідника у процесі іншомовної комунікації.

Для І. М. Лобчевої [19] та А. О. Андрущенко [1] «прагматична компетентність» асоціюється зі знаннями принципів, за якими формуються іншомовне висловлення, структуруються та використовуються відповідно до своєї комунікативної функції, тобто «прагматична компетентність» - це лише освіченість мовця у певній філологічній галузі знань.

Інші дослідники [4; 5] розглядають «прагматичну компетентність» як складову (іншомовної) комунікативної компетентності, яка розкриває комунікативні наміри мовця, умови спілкування, формує здатність використовувати висловлювання в певних мовленнєвих актах, співвідносячи їх з інтенціями й умовами спілкування.

Також існує точка зору, що «прагматична компетенція» є складовою «комунікативної компетентності» [11] чи «мовнокомунікативної компетентності» [3]. У першому випадку, «прагматична компетенція» визначається як готовність та бажання особистості взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, здатність до рефлексії та спроможність упоратися з конкретною ситуацією. У наступній інтерпретації «прагматична компетенція» виявляється у здатності до здійснення мовленнєвого спілкування, зумовленої комунікативною метою. Таким чином, цей феномен розглядається як готовність особистості до соціальної взаємодії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи зі всього вище сказаного, стає очевидним, що феномен «прагматична компетентність/прагматична компетенція майбутніх перекладачів» є не до кінця визначеними на сучасному етапі і потребують

подальшого дослідження та уточнення. На нашу думку, також було б доцільно більш детально зупинитися на дослідженні структури та складу цього феномену.

Виклад основного матеріалу. Ми вважаємо, що «прагматична компетентність майбутнього перекладача» – це ситуаційна динамічна інформаційна структура (тобто комбінація компетенцій) у свідомості майбутнього фахівця, яка сприяє здійсненню певного впливу на адресата (у відповідності до комунікативної установки відправника) та правильному аналізу й розумінню комунікативного наміру адресата в процесі професійного іншомовного перекладацького спілкування. «Прагматична компетенція майбутнього перекладача» – це (інформаційна) структура у свідомості майбутнього перекладача, яка складається з інформації (знань, вмінь, досвіду), засвоєної майбутнім фахівцем з перекладу під час навчання у вищому навчальному закладі.

Спираючись на аналіз наукових джерел, ми вважаємо, що «прагматична компетентність майбутнього перекладача» складається з наступних компетенцій, які лягли в основу визначення нами компонентів цієї компетентності: *мовна компетенція* (інтегрований комплекс різнорівневих мовних знань-норм (знання загальнонавчального та специфічного лексичного словника; семантичні, фонологічні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, орфоепічні й орфографічні знання), умінь їх (знань) функціонального використання в усних і писемних комунікативних актах із застосуванням адекватних стратегій і тактик мовної поведінки та здатностей мовця коректно розуміти інформацію, що передається йому вербальними засобами) [13]; *мовленнєва компетенція* (здатність грамотно використовувати мову рецептивно та продуктивно, тобто через аудіювання (читання) продукувати власні висловлювання у формі монологу чи діалогу (писемне мовлення) відповідно до цілей комунікативної ситуації; під грамотністю розуміємо коректне лексичне, граматичне, фонетичне та стилістичне оформлення власної мовленнєвої продукції) [13]; *іншомовна мовленнєва компетенція* (набутий у ході навчання комплекс мовленнєвих умінь здійснювати іншомовне спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), у типових ситуаціях згідно зі змістом програмного мовного матеріалу та рівнем його опанування) [13]; *перекладацька компетенція* (рецептивно-продуктивні вміння передання інформації у межах двох мов з найбільш можливим зберіганням вихідного змісту тексту, використовуючи адекватні перекладацькі засоби (способи, прийоми, тактики, стратегії тощо) на основі спеціальних допоміжних умінь, як-от: вільно переключатися з однієї мови на іншу, аналізувати

текст оригіналу в плані коректного розуміння його змісту та вибору адекватних перекладацьких і технічних засобів для відтворення його контенту іншою мовою) [13]; *соціокультурна компетенція* чи «фонові знання» (знання національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв іноземної мови: їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури); *стратегічна компетенція* (володіння мовленнєвою тактикою, розуміння типів мовленнєвої поведінки й правил розмови та ін.); *операціональна компетенція* (володіння алгоритмом дій, необхідних перекладачу для ефективного здійснення професійної діяльності: здатність вільно, грамотно й швидко працювати з різноманітними інтернет-ресурсами, набір тексту сліпим методом, швидкісне читання, володіння електронними словниками та каталогами, здійснення будь-якого інформаційного пошуку з використанням будь-яких інформаційних носіїв, робота з різними пошуковими системами, а також тверезе й критичне ставлення до знайденої інформації та ін.); *екстралінгвістична компетенція* (предметні, енциклопедичні знання про факти об'єктивно існуючої дійсності, які знаходяться поза структурою мови та складаються зі знань про контекст мовленнєвого акту, проблему комунікації, її учасників та інші знання про оточуючий світ, в тому числі, знання про актуальні події).

У реальному професійному іншомовному перекладацькому спілкуванні ці компетенції набувають певної структури (в залежності від конкретної професійної ситуації), розгортаються в думку (ідею, задум), добуваються відповідно до отриманої ситуації й реалізуються як ситуаційна інформаційна комбінація – «прагматична компетентність перекладача». У разі відсутності в свідомості перекладача тієї чи іншої компетенції виникає ризик комунікативної невдачі у професійному іншомовному перекладацькому спілкуванні.

Як вже було сказано, усі вище згадані компетенції лягли в основу визначення нами компонентів «прагматичної компетентності майбутніх перекладачів», назвемо ці компоненти: іншомовно-мовленнєвий, перекладацько-дискурсивний та стратегічно-операціональний. Зупинимось детальніше на кожному з них.

Іншомовно-мовленнєвий компонент припускає наявність у майбутнього перекладача знання загальнонавчального та специфічного лексичного словника, а також семантичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних знань рідної та іноземної мови, умінь їх функціонального використання в усних і писемних комунікативних актах із застосуванням адекватних стратегій і тактик поведінки у мовленнєвих

актах; здатність грамотно використовувати мову (рідну та іноземну) рецептивно та продуктивно.

Перед тим як перейти до розгляду перекладацько-дискурсивного компоненту, слід зупинитися на понятті «дискурс» та його сучасним тлумаченням науковцями. Уведення до обігу мовознавства терміна «дискурс» належить американському лінгвісту З. Харрису у 1952 р., який розглядав дискурс як одну зі сторін дистрибуції на базі еквівалентності між фразами й ланцюжками фраз; як висловлення, надфразну єдність у контексті інших одиниць і пов'язаної з ними ситуації [14].

Отже, дискурс (від фр. discours – мовлення, у лат. discursus – блукати, розгалуження, розростання, коловорот) у сучасній науковій літературі з мовознавства має переважно чотири значення (зв'язний текст, замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), стиль спілкування, зразок мовленнєвої поведінки) [ibidem]:

У зв'язку з тим, що професійне іншомовне перекладацьке спілкування не може існувати за межами дискурсу, ми вслід за М. Л. Макаровим [8] виокремлюємо три типи координат визначення сутності дискурсу: з боку формальної інтерпретації дискурс – це утворення більш високого рівня, ніж речення; з боку функціональної інтерпретації – це уживання мови у всіх її різновидах; з боку ситуаційної інтерпретації – це втілення засобів мови в оточенні соціальних, психологічних і культурних обставин спілкування особистостей.

Звернемося до *перекладацько-дискурсивного компоненту* «прагматичної компетентності майбутніх перекладачів». На нашу думку, цей компонент складається з вмінь майбутнього фахівця передавати інформацію у межах двох мов з найбільш можливим зберіганням вихідного змісту тексту, використовуючи адекватні перекладацькі засоби (способи, прийоми, тактики, стратегії тощо) на основі спеціальних допоміжних умінь (наприклад, вільно переключатися з однієї мови на іншу, аналізувати текст оригіналу в плані коректного розуміння його змісту та вибору адекватних перекладацьких і технічних засобів для відтворення його контенту іншою мовою), знань національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв іноземної мови: їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури); динамічної єдності різнорівневих предметних, енциклопедичних знань про факти об'єктивно існуючої дійсності, які знаходяться поза структурою мови та складаються зі знань про контекст мовленнєвого акту, проблему комунікації, її учасників та інші знання про оточуючий світ, в тому числі, знання про актуальні події.

Розглянувши перекладацько-дискурсивний компонент «прагматичної компетентності майбутніх перекладачів», перейдемо до останнього – *стратегічно-операціонального компоненту*. Цей компонент припускає, що майбутній фахівець володіє мовленнєвою тактикою, розуміє типи мовленнєвої поведінки й правила розмови, володіє алгоритмом дій, необхідних перекладачу для ефективного здійснення професійної діяльності (здатність вільно, грамотно й швидко працювати з різноманітними інтернет-ресурсами, набір тексту сліпим методом, швидкісне читання, володіння електронними словниками та каталогами, здійснення будь-якого інформаційного пошуку з використанням будь-яких інформаційних носіїв, робота з різними пошуковими системами, а також тверезе й критичне ставлення до знайденої інформації та ін.).

Висновки. Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що на основі аналізу наукових позицій було:

- проаналізовано наявні точки зору на сутність і структуру феномену «прагматична компетентність майбутніх перекладачів». У результаті аналізу стало очевидним, що поняття «прагматична компетентність/прагматична компетенція майбутніх перекладачів» є не до кінця визначеним на сучасному етапі і потребує подальшого дослідження та уточнення;

- визначено авторське розуміння «прагматична компетентність майбутніх перекладачів» та структури цього феномену. На наш погляд, «прагматична компетентність майбутніх перекладачів» - це ситуаційна динамічна інформаційна структура (тобто комбінація компетенцій) у свідомості майбутнього фахівця, яка сприяє здійсненню певного впливу на адресата (у відповідності до комунікативної установки відправника) та правильному аналізу й розумінню комунікативного наміру адресата в процесі професійного іншомовного перекладацького спілкування. «Прагматична компетентність майбутнього перекладача» складається з наступних компетенцій: мовна та мовленнєва, іншомовна мовленнєва, перекладацька, соціокультурна, операціональна, стратегічна та екстарлінгвістична. Компонентами «прагматичної компетентності майбутніх перекладачів» було визначено іншомовно-мовленнєвий, перекладацько-дискурсивний та стратегічно-операціональний.

Література

1. Андрущенко А. О. Методичні передумови формування граматичної компетентності майбутніх філологів із французької мови як другої іноземної / А. О. Андрущенко // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – Випуск 3 (75). – 2014. – С. 118-122.

2. Бондар Л. В. Професійна іншомовна підготовка майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації / Л. В. Бондар // Педагогічні науки / 2. Проблеми підготовки спеціалістів. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2013/Pedagogica/2_124202.doc.htm
3. Гридчук О. Є. Специфіка формування мовнокомунікативної компетентності студентів лісотехнічного напрямку підготовки / О. Є. Гридчук // Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2016. – № 1. – С. 75-81.
4. Дзіман Г. М. Компонентний склад англомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності у письмі майбутніх інженерів-біотехнологів / Г. М. Дзіман // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – №1 (11). – Дніпро, 2016. – С. 214-220.
5. Ковальова К. В. Комунікативна компетентність студентів-аграрників: сутність та структурні компоненти / К. В. Ковальова // Педагогічні науки: збірник наукових праць. Випуск 113. – 2013. – С. 99-106.
6. Кошлаба І. Б. Формування іншомовної комунікативно-когнітивної компетентності студентів вищих медичних навчальних закладів / І. Б. Кошлаба // Мова : класичне – модерне – постмодерне : збірник наукових статей / Нац. ун-т «Киево-Могилянська академія»; відповід. ред. В. М. Ожоган. – К. : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2014. – Вип. 1. – С. 71-78.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / [Под общей ред. Е. С. Кубряковой]. – М.: Филол ф-т мгу им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
8. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
9. Педагогіка у запитаннях і відповідях [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
10. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М.: Academia, 2003. – 131 с.
11. Оліяр М. П. Теоретико-методичні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02, 13.00.04 / Оліяр Марія Петрівна. – Одеса, 2016. – 551 с.
12. Педагогические термины и понятия / Н.Э. Джумаева, А.Р. Сохибов. – Карши, 2014. – 70 с.
13. Попова О. В. Теоретико-методичні засади професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх перекладачів китайської мови в умовах університетської освіти: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02, 13.00.04 / Олександра Володимирівна Попова. – Одеса, 2017. – 887 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. –Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.
15. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. –Полтава: Довкілля-К., 2008. – 712 с.
16. Словник педагогічних термінів / [уклад. Л.О. Савенкова, М.В. Артюшина, Г.М. Романова]. – Київ, 2008. – 28 с.

17. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с. – Режим доступу: <http://edu-lib.net/izbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogich>
18. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М.: Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 1998. – 685 с.
19. Iryna M. Lobacheva. Principles of forming foreign language communicative competence of prospective teachers of English // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: збірник наукових праць. Випуск 2. – Слов'янськ, 2015. – С. 28-34.
20. Macmillan English Dictionary. – Macmillan, 2007. – 1750 p.
21. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, CT, 1993. – 1141 p.

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Н. В. Яцишина

В статье подана сущностная характеристика феномена «прагматическая компетентность будущих переводчиков». Обоснована актуальность данной темы. Проанализированы существующие точки зрения на сущность и структуру феномена «прагматическая компетентность будущих переводчиков». В результате анализа психолого-педагогической справочной литературы было установлено, что до сих пор отсутствует понятие «прагматическая компетенция/компетентность» или «прагматическая компетентность будущих переводчиков». Предлагается авторское понимание «прагматической компетентности будущих переводчиков» и структуры данного феномена.

Ключевые слова: прагматическая компетентность будущих переводчиков, прагматическая компетенция, компоненты прагматической компетентности будущих переводчиков, структура прагматической компетентности будущих переводчиков.

ESSENCE AND STRUCTURE OF FUTURE TRANSLATORS' PRAGMATIC COMPETENCE

N. V. Yatsyshyna

The article deals with the essential characteristics of the phenomenon «future translators' pragmatic competence». The relevance of the chosen theme has been proved. Previous studies on the phenomenon (its essence and structure as well) are being analyzed. The results obtained from psychological and pedagogical reference literature have shown that there has been no such a notion as «pragmatic competence/competency» or «future translators' pragmatic competence» till now. The author's interpretation of the phenomenon «future translators' pragmatic competence» and its structure is being put forward.

Key words: *Future translators' pragmatic competence, pragmatic competence, components of future translators' pragmatic competence, structure of future translators' pragmatic competence.*

Яцишина Ніна Володимирівна – здобувач кафедри педагогіки, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, Україна. E-mail: biophotones@ukr.net

Yatsyshina Nina Volodymyrivna – postgraduate, who is conducting her research at the chair of pedagogics, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky in Odessa, Ukraine. E-mail: biophotones@ukr.net